

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

Teorie a dějiny literatur zemí Asie a Afriky

Teze disertační práce

Věra Vojtíšková

Magický realismus v perské a saúdské próze

Magical Realism in Persian and Saudi Narrative Writing

Vedoucí práce: Doc. PhDr. František Ondráš, PhD.

2016

Disertační práce *Magický realismus v perské a saúdské próze* navazuje na práci diplomovou *Moderní ženská próza v islámských zemích (Írán – Saúdská Arábie)*,¹ jejímž cílem bylo zjistit, zda a do jaké míry se dají najít společné prvky ve tvorbě íránských a saúdskoarabských spisovatelek, a která potvrdila počáteční premisu o velké podobnosti životních a tvůrčích podmínek íránských a saúdskoarabských autorek, stejně jako předpoklad blízkosti jejich literárního vypořádávání se s realitou jejich životů. Úkolem disertační práce pak bylo posunout zkoumání dále do problematiky estetiky literárních děl a utváření jejich podoby se zachováním vazby na prožívanou realitu autorek. (Výše zmíněná diplomová práce se zabývala analýzou tématických motivů vybraných děl). Jako ideální se v tomto ohledu jevil magický realismus s množstvím významových vrstev a výraznou uměleckou specificitou. V obou zemích navíc nejvýznamnější literátky bývají zařazovány právě k tomuto směru.

Tento výběr souvisel s několika hypotézami a snahou prověřit jejich platnost. Tou první byl předpoklad, že do magického realismu lze zařadit i díla nepocházející z regionu tradičně spjatého s tímto fenoménem (především Latinská Amerika) a že takové zařazení nebo studium těchto děl uvnitř magicko-realistického referenčního rámce je žádoucí, protože pomáhá tato díla chápat v širším kontextu světové literatury, aniž by se tím jakkoli popírala kulturní svébytnost a jedinečnost těchto děl. Impulsem pro tento aspekt bádání bylo právě časté obviňování autorů a autorek tvořících díla, která v sobě nesou známky magického realismu, z nepůvodnosti a napodobování latinskoamerické tvorby pod vlivem módnosti či vidiny komerčního úspěchu, popřípadě za účelem získání pozornosti čtenářů a literárních odborníků na Západě. Velmi užitečnými publikacemi byly v této souvislosti kniha *Magical Realism: Theory, History, Community*,² zahrnující články zabývající se magickým realismem z mnoha různých hledisek, a monografie Maggie Ann Bowers *Magic(al) realism*.³ Jako obzvláště prospěšná se pak ukázala studie Wendy B. Faris *Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction*, obsažená ve zmíněném sborníku.⁴ Předkládá totiž velmi srozumitelný soubor charakteristik magicko-realistických děl, jejichž pomocí je možné magický realismus v jakékoli tvorbě dobře identifikovat. Velice důležitá byla rovněž publikace Stephena Harta a Wen-chin Ouyang *A companion to magical realism* zaměřená

---

¹ VOJTIŠKOVÁ, V. *Moderní ženská próza v islámských zemích: Írán – Saúdská Arábie*. Praha, 2008. Nepublikovaná diplomová práce. Univerzita Karlova.

² ZAMORA, L. P., W. B. FARIS. *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham & London: Duke University Press, 1995. 581 s.

³ BOWERS, M. A. *Magic(al) realism*. New York: Routledge, 2004.

⁴ FARIS, W. B. *Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction*. In: *Ibid.*, s. 163-190.

více na konkrétní díla než na teorii, protože obsahuje čtyři studie zabývající se blízkovýchodním kulturním prostorem.⁵

Dalším badatelským záměrem bylo prostudovat předpokládanou souvislost mezi násilím a bohatým imaginativním vyprávěním magicko-realistických textů se zvláštním zameřením na díla s předpokládanými feministickými postoji. Tj. najít odpověď na otázku, zda je magický realismus strategií přežití (extrémního) násilí (anticipovaného v obou společnostech), a pokud ano, prozkoumat, jak se taková strategie přetavuje ve funkční umělecké postupy. Tato premisa vyjadřuje přesvědčení, že je to právě násilí, které dává vzniknout magickému realismu a ne nutně postkoloniální zkušenost, jak dosud tvrdí někteří literární vědci.⁶ Podle této logiky je velmi dobře možné v kontextu magického realismu studovat díla autorek a autorů z „imperiálních“ center Velké Británie nebo Německa, jako je Angela Carter a Günter Grass, čímž by se magický realismus do jisté míry zbavil obvinění z opětovného vyčleňování literární tvorby pocházející z „periferních“ kultur do zvláštní kategorie a z její „orientalizace“ či „exotizace“. I v tomto bodě byl hlavní teoretickou oporou disertační práce výše zmíněný sborník *Magical Realism: Theory, History, Community* společně s díly Edwarda Saída *Orientalism* a *Orientalism Reconsidered*.⁷

Třetí postulát, navazující na hypotézu o souvislosti magického realismu s násilím, předpokládá, že iránské a saúdské spisovatelky využívají magicko-realistických technik k subverzi patriarchálních nebo misogynních hodnot, tradic a postojů. K uchopení této problematiky poskytly dobrý základ jednak práce arabských, iránských a saúdskoarabských socioložek, feministek, literárních vědkyň a vědců (jsou jimi např. Saddeka Arebi, Mino Derayah, Fedwa Malti-Douglas, Farzaneh Milani, Ziba Mir-Hosseini, Mona Almunajjed, Kamran Talattof a Mai Yamani),⁸ jednak práce jejich euro-amerických kolegyně a kolegů (především Marilyn Frye, Moira Gatens, Julia Kristeva, Barbara Lersch, Helen Price).⁹

---

⁵ OUYANG, W. From The Thousand and One Nights to Magical Realism: Postnational Predicament in The Journey of Little Ghandi by Elias Khoury. In: HART, S. M., W. OUYANG. *A companion to magical realism*. Woodbridge: Tamesis, 2010, s. 267-280.

SPERL, S. Empire and Magic in a Tuareg Novel: Ibrāhīm al-Kawnī's al-Khusūf (The Lunar Eclipse). In: Ibid., s. 237-246.

RATNER, T. A. Not So Innocent – An Israeli Tale of Subversion: Dorit Rabinyan's Persian Brides. In: Ibid., s. 191-198.

ERICKSON, J. Magical Realism and Nomadic Writing in the Maghreb. In: Ibid., s. 247-255.

⁶ Viz například Stephen Hart v HART, S. Introduction. In: HART, S. M., W. OUYANG. *A companion to magical realism*. Woodbridge: Tamesis, 2010, s. 12-13.

⁷ SAID, E. *Orientalism*. London: Penguin, 1977. SAID, E. *Orientalism Reconsidered*. *Cultural Critique*. 1985, no. 1. s. 89-107. Dostupný z WWW <<http://courses.arch.vt.edu/courses/wdunaway/gia5524/said85.pdf>>.

⁸ Konkrétní díla viz použitá literatura.

⁹ Konkrétní díla viz použitá literatura.

Na základě předchozího studia perské a saúdskoarabské literatury byla vybrána jedna autorka z Íránu a jedna ze Saúdské Arábie. Volba saúdskoarabské spisovatelky byla snazší díky skutečnosti, že teoretické práce věnující se literatuře ze Saúdskoarabského království v souvislosti s magickým realismem opakují jediné ženské jméno (a donedávna také jediné jméno mezi spisovateli a spisovatelkami).¹⁰ Touto autorkou je Radžá‘ ʿÁlim. V prostředí perské¹¹ literatury jsou za magicko-realistická pokládána díla několika spisovatelek.¹² Svou soustředěností na ženskou tematiku a emancipaci mezi nimi vyniká Šahrnůš Pársípúr, a to přestože se odmítá považovat za feministku nebo feministickou autorku.¹³ Právě pro toto své tématické zaměření byla také vybrána. Mimochodem svou pozicí a vnímáním feminismu se velice blíží bulharsko-francouzské literární teoretičce Julii Kristevě.

Z bohaté literární produkce každé z těchto dvou literátek bylo posléze vybráno jedno dílo, aby je bylo možné podrobit detailní analýze a výsledované závěry doložit dostatečným množstvím příkladů a ukázek v českých překladech. V tomto ohledu byl jednodušší výběr v případě íránské autorky, protože její román *Zanán bedún-e mardán* (Ženy bez mužů) se stal notoricky známým v zápětí po svém vydání pro kontroverznost svého ústředního tématického celku – ženské sexuality a jí podmíněným vnímáním žen v íránské společnosti. Šahrnůš Pársípúr pro své otevřené a ironické pojednání panenství, ideálu ženství, mimomanželského pohlavního styku, menopauzy, vraždy, znásilnění a pozitivní vylíčení (a tedy nepranířování) prostitutky skončila opakovaně ve vězení a román je dodnes zakázán. Po propuštění z vězení jí byla znemožňována jakákoli literární činnost, povolení k vydání nedostaly například ani její

---

¹⁰ AREBI, S. *Women and Words in Saudi Arabia: The Politics of Literary Discourse*. New York: Columbia University Press, 1994. ISBN 0-231-08420-X.

AL-MÁNI^c, S. Adab al-mar’a fi-l-Džazíra wa-l-Chalídž. In *Dákira li-l-mustaqbal: mawsú^cat al-kátiba al-^carabíja*. Al-Qáhira: al-Madžlis al-a^clá li-t-^ctaqáfa, Mu’assasat Núr, 2003. Al-Džuz’ at-táli^ct. Al-Fašl as-sábi^c: al-Džazíra wa-l-Chalídž, p. 205-355. Ženská literatura na Poloostrově a v Zálivu. In Paměť pro budoucnost: Encyklopedie arabských spisovatelek. 3. díl. 7. kapitola: Poloostrov a Záliv. ISBN 9773053295.

AL-MÁNI^c, S. Kitábat al-mar’a: al-qíšša wa-hawádžis al-mar’a. In Al-ladžna al-^cilmíja. *Mawsú^cat al-adab al-^carabí as-sa^cúdí al-^chadít: nušúš muchtára wa dirását*. Al-mudžallad 8. (al-džuz’ at-tání část 2). Chaṭṭáb, ‘I. Ar-Rijád: Al-Mufradát, 1422 (2001), p. 537-569. Encyklopedie moderní saúdskoarabské literatury: vybrané texty a studie. ISBN 9960927768 (set). Ad-Dirását wa-n-naqd al-adabí. Studie a literární kritika.

Al-ladžna al-^cilmíja. *Mawsú^cat al-adab al-^carabí as-sa^cúdí al-^chadít: nušúš muchtára wa dirását*. Al-mudžallad 5. Házimí, M. Ar-Rijád: Al-Mufradát, 1422 (2001). Encyklopedie moderní saúdskoarabské literatury: vybrané texty a studie. ISBN 9960927768 (set). Ar-Riwája. Román.

¹¹ Perská literatura je veškerá literatura psaná persky, mohla by do ní proto patřit i literatura afghánská psaná afghánskou perštinou *darí*. Tato práce se ale soustředí pouze na perskou literaturu Íránu, kde však vzniká i literatura v ostatních minoritních jazycích (i když v nepoměrně menším množství). Označení perská literatura napříště znamená vždy jen perskou literaturu psanou Íránci. Za perskou se nicméně označuje i nepersky psaná literatura Íránců žijících v exilu.

¹² Monírú Ravánípúr a Ferešte Moulaví píšících persky, Dorit Rabinyan publikující hebrejsky a Giny Nahai tvořící anglicky.

¹³ Mohammed al-Urdun cituje ve svém článku její opovržlivé: „Já nejsem feministka!“ AL-URDUN, Mohammed. Iran’s literary giantess is defiant in exile... but missing home. *Camden New Journal: Middle East Eye*. 19 June 2007 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW<<http://www.shahrnushparsipur.com/wp/irans-literary-giantess-is-defiant-in-exile-but-missing-home/>>.

překlady cizích publikací, a tak v roce 1992 Írán opustila a přestěhovala se do USA. Právě pro toto své zřejmé spojení s feminismem, který lze vnímat mnohem širěji, než jak ho chápe Šahrnůš Pársípúr, „jako obecný zájem o ženskou problematiku; jako uvědomění si, že ženy zažívají diskriminaci v práci, doma a ve společnosti kvůli svému *genderu*; a jednání zaměřené na zlepšení jejich životů a změnu situace,¹⁴ se román *Ženy bez mužů* stal předmětem zkoumání této disertační práce.¹⁵

U saúdskoarabské spisovatelky byl výběr některého z jejích děl komplikovanější, protože detailní a konkrétní informace o její tvorbě byly až do roku 2011, kdy Radžá‘ Ālim za svůj román *Ṭauq al-Ḥamám* (Holubičí náhrdelník) získala Mezinárodní cenu za arabskou beletrii,¹⁶ takzvaný arabský booker, velice sporé. Pokud jde o kontroverznost jako ukazatel feministické subverzivnosti díla, nebylo možné se jí řídit, neboť až do roku 2011 byly ve vlasti Radži Ālim zakázané veškeré její tituly a ona své knihy vydávala a vydává mimo území Saúdské Arábie. Sama žije v Paříži a Džiddě. Nutno podotknout, že stejně jako Šahrnůš Pársípúr se i Radžá‘ Ālim od feminismu distancuje a zdůrazňuje individuální zkušenosti žen a mužů.¹⁷ Na základě do jisté míry stereotypního předpokladu, že texty, které autorky vytvořily v podobném věku a podobné historicko-společenské dynamice,¹⁸ si mohou být nejbližší, bylo zvoleno jedno z nejranějších dostupných děl: román *Sídí Waḥdáno*.¹⁹

Metodologickým těžištěm disertační práce se stal komparatistický přístup, a to nejen proto, že byla porovnávána dvě díla, ale také proto, že byla zkoumána aplikovatelnost magicko-realistických postulátů na tuto specifickou tvorbu, a jejich prostřednictvím byla tato díla srovnávána s tradičními představiteli tohoto směru či žánru. Zároveň byla zohledněna skutečnost, že tyto přijaté postuláty nemají obecnou platnost a vždy je nezbytné přihlížet

¹⁴ MIR-HOSSEINI, Z. *Islam and Gender: The Religious Debate in Contemporary Iran*, p. 6.

¹⁵ PÁRSÍPÚR, Š. *Zanán bedún-e mardán*. Los Angeles: Nur Publishing, 2011.

PÁRSÍPÚR, Š. *Zanán bedún-e mardán*. s. l.: s. n., s. d. Dostupný z

WWW<<http://www.bisheh.com/Uploaded/PostFile/634473771619002500.pdf>>.

¹⁶ V angličtině *International Prize for Arabic Fiction*. Arabský název se liší: *al-Džá'iza al-Ālamija li-r-riwája al-Ārabija* je možné přeložit jako Světová cena za arabský román.

¹⁷ „Vždy jsem chtěla psát o svých babičkách a tetách. Ony jsou mými moderními idoly, ženy s kultovním statutem, které žily vedle utlačovaných žen. Je to jako všude, kde ženy a muži buď dokážou dosáhnout rovnoprávnosti, nebo jim v tom společenské zákazy zabrání. Tento boj je život, výzva, které čelíme. Nevzpomínám si, že by to bylo lehké. Ale také to nebylo nemožné.“ REIF, R. R. Raja Alem: "Mekka mit fremden Augen sehen". *Der Standard.at* [online]. 20. Dezember 2013 [cit. 2016-02-20]. Dostupný z WWW <<http://derstandard.at/1385171860487/Raja-Alem-Mekka-mit-fremden-Augen-sehen>>.

¹⁸ Obě autorky jsou přibližně stejně staré: Šahrnůš Pársípúr se narodila v roce 1946, Radžá‘ Ālim 1956. *Ženy bez mužů* byly poprvé vydány v roce 1990, *Sídí Waḥdáno* v roce 1998. Podobnost historického a společenského vývoje Íránu a Saúdské Arábie ve 20. století popisují kapitoly „Nástin historické a společenské situace“ a „Postavení žen v iránské a saúdské společnosti“ výše zmiňované diplomové práce. VOJTÍŠKOVÁ, V. *Moderní ženská próza v islámských zemích: Írán – Saúdská Arábie*. Praha, 2008. Nepublikovaná diplomová práce. Univerzita Karlova.

¹⁹ ĀLIM, R. *Sídí Waḥdáno*. Ad-Dár al-Bajdá‘: al-Markaz at-ṭaqáfí al-Ārabí, 1998. Titul je vlastní jméno postavy, proto zůstává nepřeložen.

ke specifickému civilizačnímu a kulturnímu zázemí, z něhož spisovatelé pocházejí, protože kultura původu skýtá důležité prostředky či nástroje umožňující hlubší poznání literárních děl. Podobně bylo také postupováno při zkoumání obou děl prostřednictvím feministické literární teorie a vědy, přičemž primární teoretická východiska představovaly práce výše zmíněných arabských, iránských a saúdskoarabských autorek, citlivě zohledňující mimo jiné význam náboženství (zejména tedy islámu) a jeho roli ve feministickém hnutí nebo feministické / ženské tvorbě.²⁰ Tímto způsobem byla zajištěna co největší míra objektivního posouzení studované problematiky, zároveň však mohly některé otázky zůstat nezodpovězené.

Tématická celistvost obou textů a snaha poskytnout co nejpřesnější obraz magicko-realistickeho přístupu v obou dílech, stejně jako záměr podat co nejobširnější pohled na magický realismus jako celek, vede k jisté asymetričnosti kapitol disertační práce. Úkolem té první je nastínit historické, politické a společenské paralely, které lze nalézt v dynamice vývoje Íránu a Saúdské Arábie ve 20. století a představit nefikční realitu, která se může odrážet v literárních dílech. Společné rysy byly nalezeny především ve vztahu státní moci k občanům (případně poddaným), v totalitních a fundamentalistických diskurzech ovládajících obě země na mnoha rovinách, ve zneužívání náboženství pro mocenské cíle, v nezměrném a do velké míry negativním působení ropného bohatství na způsoby vlády politické garnitury a samozřejmě ve vlivu všech těchto aspektů, včetně konzervativních kulturních paradigmat, na postavení žen v obou státech a na vnímání jejich role společností.

Ženy však nejsou ani v Íránu a Saúdské Arábii jen pasivními objekty, naopak se se svou situací aktivně vypořádávají, a to rozmanitými způsoby. Jedním z nich je právě literatura, která se s nárůstem gramotnosti a vzdělanosti žen v obou společnostech stává důležitým prostředkem seberealizace a emancipace.²¹ V Íránu dochází už od 90. let 20. století k tzv. boomu literatury psané ženami, v Saúdské Arábii je možné podobný jev pozorovat od počátku nového tisíciletí. Poprvé v historii těchto literatur navíc literátky nacházejí svůj výraz především v próze a odvrací se od tradičně mocnější formy básnické. K nejuznávanějším

---

²⁰ Feminismus je zde chápán ve své výše zmíněné široké podobě.

²¹ „Islamizace“ školství měla významný pozitivní dopad na dívky z konzervativních rodin, které v Íránu před islámskou revolucí dívky do škol nepouštěly. V průběhu 80. a 90. let tak došlo v obou zemích k velkému nárůstu gramotnosti a výrazně se zvýšil podíl žen studujících na univerzitách. Tento trend v obou zemích trvá: Íránsky představují 65%, Saúdsky 60% absolventů univerzit. KIAN-THIÉBAUT, A. Le féminisme et l'islam: Les conservateurs iraniens face aux mouvements des droits des femmes. *La Vie des Idées* [online]. 01-05-2007 [cit. 2015-12-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.laviedesidees.fr/Le-feminisme-et-l-islam.html>>. PASQUESOONE, Valentine. Higher Education: the Path to Progress for Saudi Women. *World Policy: Blog* [online]. 2011, October 18, 2011 [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <<http://www.worldpolicy.org/blog/2011/10/18/higher-education-path-progress-saudi-women>>.

spisovatelkám patří v obou literaturách ženy, jejichž tvorba bývá označována za magicko-realisticou.

Výstavba druhé, poměrně rozsáhlé, kapitoly se vyznačuje poměrně složitou strukturou. Její součástí jsou čtyři podkapitoly a každá z nich pojednává o fenoménu magického realismu. První podkapitola vznikla za účelem představit co nejdůkladněji a nejsrozumitelněji koncept magického realismu od jeho vzniku po současnost, neboť tento termín je dosud v některých literárněvědných kruzích skloňován s nedůvěrou i odmítán, aniž by však byla nabídnuta alternativa, která by lépe charakterizovala danou literaturu. Magický realismus je zde vyličen v celé své šíři, se svými pozitivními i negativními dopady jako termín, který do velké míry uniká přesné definici, ale přesto má svou nespornou hodnotu a význam v mnoha dílech světové literatury, a to nejen té latinoamerické. Poslední oddíl této části druhé kapitoly shrnuje přítomnost magického realismu v arabské (nejen saúdskoarabské) a perské literatuře. Druhá podkapitola se pak zabývá narativní podobou konkrétních magicko-realisticých rysů v románu Radži *‘Álim Sídí Waḥdāno* a demonstruje je na četných ukázkách. Další podkapitola se stejným způsobem věnuje druhému dílu, tedy *Ženám bez mužů* Šahrúnš Pársípúr.

Poslední podkapitola přináší shrnutí a porovnání obou děl právě z hlediska magického realismu a jeho odlišného užití v obou textech. Podrobné studium románů *Sídí Waḥdāno* a *Ženy bez mužů* prokázalo relevantnost konceptu magického realismu pro tato díla a potažmo pro celou perskou i saúdskoarabskou literaturu. Aplikace teoretických postulátů vycházejících z naprosto odlišných kulturních a literárních tradic umožnila obě díla mnohem lépe poznat a uvědomit si jejich charakteristické rysy, které by jinak zůstaly skryty. To platí především pro velmi náročný text románu *Sídí Waḥdāno*, jehož „historický okamžik“²² a potenciál subverzivnosti jsou do velké míry implicitní a mohou zůstat nepovšimnuty. Akcentace reálného prvku stejně jako „anti-byrokratického“ postoje v teoretických pracích zabývajících se magicko-realisticými texty a zejména zcela prokazatelná přítomnost obojího v těchto textech ukotvuje magicko-realisticá díla v realitě a propojuje je s kritickým aspektem jednoho ze svých základních zdrojů, totiž realismu.

Tímto způsobem jak *Sídí Waḥdāno*, tak ještě zřetelněji *Ženy bez mužů* poukazují na nedostatky reality, včetně sebe prezentace této reality jako jediné možné (a jako reálné), což jsou funkce, které si s termínem magického realismu spojuje stále velmi málo laické i odborné veřejnosti (nezabývající se magickým realismem). Ta se většinou soustřeďuje pouze na

---

²² MIKICS, D. Derek Walcott and Alejo Carpentier: Nature, History, and the Caribbean Writer. In: FARIS, W. B., L. P. ZAMORA. *Magical Realism: Theory, History, Community*, s. 373.

„odtrženost“ magických prvků od reality, módnost, skandálnost, mediální pozornost, případně čtenářskou úspěšnost některých děl označovaných jako magicko-realistická, čímž se může ztrácet mnohem hlubší záběr textů magického realismu.²³

V případě obou zkoumaných románů se potvrdil předpoklad nezávislosti konceptu magického realismu na přímé koloniální zkušenosti (tedy především té spojované s evropskou, severoamerickou nebo rusko-sovětskou mocí) vzhledem k přítomnosti magicko-realistických rysů v těchto textech, které jednak nepocházejí ze zemí kolonizovaných zmíněnými mocnostmi (což samozřejmě nevyklučuje jejich značné vměšování, jež se nicméně nikdy netransformovalo do přímé nadvlády a kolonizace jako v Latinské Americe, Kanadě, USA, subsaharské nebo severní Africe), a jednak v těchto textech kolonialismus nehraje žádnou roli, zejména ne totalitního systému, který má být narativem zpochybněn a narušen.

Velmi specifické užití magicko-realistických technik svědčí o propojení obou textů s vlastním kulturním a literárním odkazem, a tím i o jejich autonomnosti v kontextu světové literatury. Přestože obrazotvornost obou děl vykazuje společné rysy s literární tvorbou, která jim časově předcházela, jedinečný způsob jejího uchopení, tematika i styly (to především v případě Radži ʿĀlim) jsou inspirované vlastní civilizací a kulturou, čímž je zajištěna svébytnost a jedinečnost obou textů potřebná pro uchování jejich pravdivosti a autenticity. Obě autorky se k dědictví své kultury a literatury otevřeně hlásí a brání se tak implicitnímu obviňování z napodobování latinsko-americké tvorby nebo podléhání literární „módě“.²⁴

U Radži ʿĀlim je provázanost s klasickou arabskou literaturou vyjádřena přímo v textu intertextuálními referencemi, výpůjčkami postav z *Tisíce a jedné noci*, způsobem vyprávění, „kouzlením“ s arabštinou a arabským písmem. Autorka se tak snaží rovněž vytvořit z ryze místních literárních tradic vycházející arabskou podobu románového žánru. *Ženy bez mužů* Šahrnůš Pársípúr jsou v tomto ohledu méně explicitní, přímý vliv perské filosofie, mystiky a písemnictví se nejvíce projevuje v obsahu – v poselství magických událostí odehrávajících se v zahradě. Přestože obě autorky odkazují na stejnou tradici (zejména *Tisíce a jedné noci*), její umělecké a jazykové užití se v jejich textech diametrálně liší.

Zatímco text Radži ʿĀlim je velice bohatý na alegoricky a referenčně irelevantní detaily (tak jak je ostatně pro magický realismus charakteristické), které „oslavují invenci

---

²³ Osobní zkušenost autorky disertační práce.

²⁴ „Tento typ psaní není vypůjčený z Latinské Ameriky, ale je to něco, co z [naší] části světa pochází. Když si přečtete *Tisíc a jednu noc*, uvidíte, odkud já i ostatní autoři čerpáme inspiraci pro používání fantastického a nevysvětlitelného.“ KARIM, P. M. Afterword. PARSIPUR, S. *Women without Men*. New York: The Feminist Press at CUNY, 2004. s. 149-150.

Radžá ʿĀlim viz např. ALEM, R. Reading the infidels in Mecca. *Arabic Literature Today* [online]. 2011 [2016-01-16]. Dostupný z WWW<<http://www.arabicliteraturetoday.com/?p=3598>>.

přesahující realistickou reprezentaci,²⁵ a její jazyk obsahuje neobvyklé, zastaralé výrazy, větné členy často rozvíjejí přívlastky a vztažné věty v náročných syntaktických konstrukcích, jimiž se blíží klasické středověké arabštině některých svých vzorů; Šahrnůš Pársípúr používá velice prostý a jednoduchý jazyk, v němž převažují krátké a často i holé věty. Tímto se prokazuje, že magický realismus nemusí být synonymem jazykové opulence a magicko-realistické dílo lze vytvořit i úspornými jazykovými prostředky. Vzhledem ke Carpentierově „baroknosti“ jeho „zázračného reálna“ se tak nabízí paralela ze španělské barokní poezie: Zatímco Luis de Góngora skrýval význam svých veršů v co nejvíce (navíc obskurních a neobvyklých) slovech a složité syntaxi, jeho mladší současník Francisco de Quevedo ukrýval co nejvíce významů do co nejméně (a co nejjednodušších) slov a vtipných slovních hříček.²⁶ Podobnou logiku lze nalézt i za prohlášením jednoho z předchůdců magického realismu, Alfreda Kubina, platí totiž nejen o skutečnosti, ale i o jazyku: „[N]ejen v bizarních, přehnaných a podivných okamžicích existence leží nejvyšší hodnota, ale stejná mystéria obsahuje i to, co je bolestivé, lhostejné, každodenní a irelevantní.“²⁷

Pozoruhodné nicméně je, že v pasážích, kde se v *Ženách bez mužů* objevuje magický element či monstrum, tento rozdíl do určité míry mizí a tehdy se i zde v jazykové ekonomice a výrazivu projevuje vůči ostatnímu textu relativní „karnevalizace“ či „baroknost“ případně lehká monstróznost. Pokud by se tyto dva přístupy přirovnaly k výtvarnému umění (z něhož magický realismus koneckonců vzešel), vyjadřovala by styl Šahrnůš Pársípúr nejlépe čínská tušová malba, v níž je důležitý volný prostor, volná plocha vzduchu, oblak, mlhy nebo vody, tedy styl jako stvořený pro zachycení zahrady, jazyk Radži Ālim se blíží naopak vysoce dekorativnímu islámskému výtvarnému umění, které se ona snaží v Mekce oživit (ztělesňují je zbourané domy s fasádami zdobenými bohatě vyřezávanými *mašrabijemi* / *roušany*).²⁸

Výše zmíněným způsobem jakoby jazyk vlastně korespondoval s místem děje a poselstvím textu, kterým je v případě románu *Sídí Waḥdāno* znovuvybudování Mekky a její

---

²⁵ FARIS, W. Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction. In: FARIS, W. B., L. P. ZAMORA. *Magical Realism: Theory, History, Community*, s. 184.

²⁶ BLEIBERG, G, M. IHRIE a J. PÉREZ. *Dictionary of the literature of the Iberian peninsula*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1993, s. 424-425, 479-480. Dostupný z WWW<https://books.google.cz/books?id=bsvkun_p3SgC&pg=PA425&redir_esc=y#v=onepage&q=culteranism_o&f=false>.

²⁷ GUENTHER, I. *Magic Realism, New Objectivity, and the Arts during the Weimar Republic*. In: ZAMORA, L. P., W. B. FARIS. *Magical Realism: Theory, History, Community*, s. 57.

²⁸ *Mašrabije, šinšál* či *roušan* jsou okna opatřená mřížkami vyřezávanými ze dřeva. Většinou vystupují nad úroveň fasády, a podobají se tak arkýřům či krytým balkonům. Umožňují cirkulaci vzduchu a zároveň zajišťují stín a „neviditelnost“ osobám nacházejícím se za nimi.

historické identity,²⁹ rekonstruované především z osudů mekských žen. V ničení mekské kultury, která není v souladu s wahhábovsko-saúdským výkladem islámu³⁰ a dějin, lze spatřovat ono násilí, proti němuž Radžá‘ Ālim píše, násilí, které je stejně jako její jazyk těsně spjaté s „jejím“ místem, Mekkou, jejíž tvář nemilosrdně jizví. Román *Sídí Wahdāno* se dá interpretovat jako „proti-narativ“ kultury a historie Mekky, Hidžázu, ale i celého Arabského poloostrova, zvětčující jejich otevřenost,³¹ ať už náboženskou, či společenskou, kterou se hyperkorektní wahhábovsko-saúdský režim pokouší diskursivně i fyzicky vymazat z pomyslné i skutečné mapy posvátného města a z povědomí o něm.³²

Vedle ideologických důvodů jsou samozřejmě stejně silnou (možná ještě silnější) hnací silou finanční zisky z „modernizace“ a přestaveb, které odstraněním starobylých budov navyšují ubytovací kapacity pro každoroční příliv poutníků, z nichž má Saúdské království značné příjmy. Jedinečné dědictví tak nahrazují bezduchá sklo-železobetonová monstra, zastiňující svou mohutností Posvátný okresek s Posvátnou mešitou jako ubohého trpaslíka (jedinou ironickou útěchou může být anticipace dalších magicko-realistických děl, jimž tato

---

²⁹ Oblast Hidžázu na západě Arabského poloostrova s posvátnými městy Mekkou a Medínou měla od zbytku území dnešní Saúdské Arábie odlišný vývoj, určený svou polohou na obchodních trasách a posvátností obou měst, kam přijížděli poutníci ze všech částí světa (tak odlišných jako subsaharská Afrika, Indonésie, Střední Asie, Rusko, Polsko, Bosna), obě skutečnosti přinášely značnou otevřenost, rozmanitost a kosmopolitnost hidžázské / mekské společnosti, která tak byla naprosto odlišná od oblastí uprostřed Arabského poloostrova (Nadždu) a vzdálená tamnímu pojetí islámu – wahhábismu. Pod jeho nadvládou se dostala až s hegemonií rodu Sa‘údu, který roku 1926 Hidžáz dobyl a připojil ke svému království.

³⁰ Tento reformní, puritánský směr usilující o obnovu původního islámu založil Muḥammad ibn ‘Abd-al-Wahháb v polovině 18. století. Poté co byl pro přísnost svého pojetí islámu vyhnán z předchozího působiště, uchýlil se pod ochranu Muḥammada ibn Sa‘údu, který tehdy dobýval území na Arabském poloostrově. Došlo mezi nimi k dohodě, která se stala základem „symbiózy“ wahhábovských ‘ulamá‘ a rodu Sa‘údu. Wahhábismus poskytl ideologický rámec mocenskému boji Sa‘údu, díky němuž se zase šířilo wahhábovské učení. To vychází z hanbalovské doktríny Ibn Tadjmíji a v souladu s ní usiluje o obnovu islámu v jeho „původní“ prosté podobě. Bojuje proti přežívajícím předislámským („džáhilijským“) zvykům a zároveň všem nežádoucím „novotám“ (*bida‘*), kam řadí mnoho běžných součástí každodenního života jako kouření tabáku, hašiše, užívání růžence, hudbu, zpěv, tanec, sufismus, ší‘itský islám - zejména pro uctívání sufijských světců a ší‘itských imámů, což je podle wahhábismu v rozporu s jedností Boží atd. KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*, s. 151. Jakoukoliv jinou vládu než wahhábovsko-saúdskou považuje tento proud islámu za nelegitimní.

³¹ Podobně pestré, ale ještě uvolněnější prostředí než román *Sídí Wahdāno* zachycují např. verše a zprávy ze života básníků hidžázské milostné lyriky z umajjovské doby (661-750), kdy Mekka a Medína přestaly být politickými centry chalífátu, nicméně bohatství, které z něj do Hidžázu plynulo, (aby utišilo případný politický disent) muselo být nějak utraceno. V obou městech tehdy vznikaly literární salóny (také pod vedením urozených dam) a společenské kluby, pořádaly se hostiny a zábavy, kde se zpívala za doprovodu hudby milostná a pijácká poezie. „Výstředně oděni a naparfémovaní elegáni se procházeli na medínské promenádě v údolí al-Akík nebo v Miná na předměstí Mekky, dvořili se dívkám a dámám ze vznešených, bohatých rodin a domlouvali si s nimi intimní schůzky.“ OLIVERIUS, J. *Svět klasické arabské literatury*. Brno: Atlantis, 1995, s. 132. Největším milostným básníkem doby Umajjovců byl ‘Umara ibn Abí Rabí‘a (644-712), který si dával během poutě dostaveníčka se svými přítelkyněmi z dalekých oblastí chalífátu a přednášel při korzování mekským údolím Miná milostné verše, jimiž „mírně“ kompromitoval opěvované osoby, někdy manželky vlivných notáblů. ‘Umarovy verše často sloužily jako texty písní. Ibid., s. 133-137.

³² Wahhábovsko-saúdská hyperkorektnost spočívá tak jako každá jiná v přetváření něčeho, co je správné a po celou dobu své existence užívané, do podoby, která se lidem s historií věci dostatečně neseznámeným zdá „správnější“, ale ve své podstatě je naprosto chybná. Zde jsou v této pozici bohužel prvky kultury a tradic, které wahhábovci vykládají jako *bida‘* (nedovolené novoty), přičemž se tímto svým tvrzením sami *bida‘* dopouštějí.

monstra dají vzniknout, mezitím se však svět bude potýkat s jinými monstry, taktéž z wahhábovsko-saúdské produkce, která dle tohoto wahhábovsko-saúdského vzoru demolují nejen památky od Afghánistánu, přes Irák a Sýrii až po Libyi a Mali).

U Šahrnúš Pársípúr se násilí obrací především proti člověku, ať už ženám nebo mužům, a má jasné kořeny – v patriarchálním, androcentrickém a především misogynním uspořádání společnosti, které ženy redukuje na pouhé tělo uchováající rodinou čest v panenství a cudném chování. Tato deformace je zhoubná jak pro ženy, tak pro muže a text její absurditu líčí s ironií a černým humorem. Zde vyprávění potvrzuje velice silně svoji roli jakožto strategie přežití, jdoucí historií zpět až k nepřekonatelné vypravěčce Šahrazád, které její umění zachránilo život. Potvrzuje se zde hypotéza, že magický realismus je generován násilím, které se lidský mozek snaží uchopit a pochopit prostřednictvím příběhů, jejichž vyprávění mu pomáhá strukturovat realitu tak, aby byla srozumitelnější, a pokud je nepochopitelná, reaguje na to adekvátně i vyprávění, které se snaží alespoň vylíčit nemožnost jejího uchopení.³³ Stejně jako román *Sídí Waḥdáno*, tak i *Ženy bez mužů* vytvářejí nebo rekonstruují alternativní identitu. „Vyprávění příběhů není jen [způsob], jak vytváříme svou identitu, příběhy *jsou* naše identita.“³⁴

Jestliže je identita vypravěče poznamenána extrémním utrpením a bolestí, které provázely podrobování původního obyvatelstva v obou Amerikách stejně jako otrokářství tamtéž a následnou rasovou segregaci, občanské války, kolonialismus (kdekoli na světě), druhou světovou válku i vznik samostatných států po rozpadu koloniálních říší a upevňování jejich „národních“ postkoloniálních vlád, jsou samozřejmě i jeho příběhy touto realitou zasažené.³⁵ S absurditou někdy až téměř absolutního a zároveň Arendtovsky banálního zla, s realitou fantasknější než nejdivočejší noční můry lze těžko umělecky bojovat nebo ji dekonstruovat pomocí pouhého realismu, jenž tuto skutečnost a zkušenost s ní vystihnout nedokáže. Čím neuchopitelnější je realita, tím absurdnější se může zdát její zpracování do příběhů. Šahrnúš Pársípúr zažila íránská vězení v jedné z nejhorších dob íránské moderní

---

³³ Tak vnímá například John Erickson díla Maročanů písčích francouzsky, Abdelkebira Khatibiho a Tahara Ben Jellouna. ERICKSON, J. *Metokoi and Magical Realism in the Maghrebian Narratives of Tahar ben Jelloun and Abdelkebir Khatibi*. In: FARIS, W., L. P. ZAMORA. *Magical Realism: Theory, History, Community*, s. 427-450.

³⁴ DINGFELDER, S. F. *Our stories, ourselves*. *Monitor on Psychology*. 2011, Vol 42(No. 1). ISSN 1529-4978. Dostupné z WWW<<http://www.apa.org/monitor/2011/01/stories.aspx>>.

³⁵ Mnoho kritiků a teoretiků literatury i umění zmiňuje v souvislosti s realitou, s níž se magický realismus snaží vypořádat slova jasně evokující nezměrné násilí. Například: MENTON, S. *Magical Realism Rediscovered, 1918-1981*. Philadelphia: The Art Alliance Press, 1983, p. 9, 15, 16. MERIVALE, P. In: ZAMORA, L. P., W. B. FARIS. *Magical realism: Theory, History, Community*, p. 334-6. FOREMAN, G. In: *Ibid.*, s. 286. FARIS, W. In: *Ibid.*, s. 164. Elleke Boehmer citována Stephenem Hartem v HART, S. M., W. OUYANG. *A companion to magical realism*, s. 6-7. OUYANG, W. In: *Ibid.*, s. 19, 226, 268. BOWERS, M. A. *Magic(al) realism*, s. 39-42, 63.

historie, kdy byly ročně popravovány tisíce lidí. Strávila v nich přes čtyři a půl roku,³⁶ za svůj román *Ženy bez mužů* pak byla znovu dvakrát uvězněna na začátku 90. let. Svou hrozivou zkušenost-okomentovala v jednom rozhovoru následujícími slovy:

„Když jsem byla ve vězení, fascinovaly mě tam některé ženy. Mohly být osvobozeny, vést odlišné životy, vdané a se svými rodinami, ale místo toho zemřely pro své myšlenky... Nevěřila jsem všem jejich myšlenkám, ale věřím v jejich ducha a v to, že jejich duch je v ženách Íránu.“³⁷

Pobyt v íránských věznicích u ní pravděpodobně také spustil maniodepresivní psychózu, která ji do určité míry připravila o její literární rukopis.³⁸ Není tedy divu, že se v díle íránské autorky objevuje fyzické násilí, a že se ho snaží zpracovat třeba i s humorem a nadsázkou. Otázkou zůstává, zda jí lze tuto skutečnost vyčítat podobně, jak to činí Timothy Brennan se Salmanem Rushdiem i Gabrielem Garcíou Márquezem.³⁹ Možná měla štěstí, že včas odešla do exilu, a neskončila proto jako jedna ze sta zavražděných („mimosoudně popravených“) íránských spisovatelů, překladatelů, novinářů, politiků, politických aktivistů i běžných občanů v tzv. řetězových vraždách organizovaných íránským bezpečnostním aparátem.⁴⁰ Tyto zločiny jen naznačují, jakému tlaku byli (a stále mohou být) íránští literáti vystaveni a jakou váhu tamní režim přikládá moci psaného slova.

Román *Ženy bez mužů* Šahrnůš Pársípúr se soustředí především na násilí páchané na ženách, které ukazuje v nejrůznějších podobách, ať už jako násilí fyzické – bití, vraždu, znásilnění, prostituci; nebo psychické – týrání, izolaci od vnějšího světa, bránění ve volném

---

³⁶ Zatčena byla v roce 1981. Podle odhadů OSN bylo v letech 1979-1985 popraveno 7000 lidí, jiné zdroje uvádějí 12 500, odhady počtu masově popravených politických vězňů v roce 1988 se pohybují mezi 5 000 a 30 000. AFSHARI, R. *Human Rights in Iran: the Abuse of Cultural Relativism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. s. 38, 113. Mezi popravenými bylo mnoho žen.

³⁷ AL-URDUN, Mohammed. Iran's literary giantess is defiant in exile... but missing home. *Camden New Journal: Middle East Eye*. 19 June 2007 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW<<http://www.shahrnushparsipur.com/wp/irans-literary-giantess-is-defiant-in-exile-but-missing-home/>>.

³⁸ Diagnostikována jí však byla až po vydání jejích nejznámějších, magicko-realistických děl. „Způsob, jakým jsem se vyrovnala s touto nemocí, je, že jsem odložila magický realismus. Předtím má mysl létala z místa na místo. Teď když jsem manická, se snažím udržovat v klidu a vyrovnanosti. Stojím v cestě své obrazotvornosti, protože se o sebe musím postarat. Nikdo jiný se o mě nepostará... Takže kvůli mé nemoci, a protože se o sebe musím starat, mé umění, místo aby se posunulo dopředu, tím asi trpí. Když si moje mysl chce hrát, nedovolím jí to.“ Interview with Shahrnush Parsipur, Author. In: *Pars Arts* [online]. 2 Jan 2008 [cit. 2015-12-27]. Dostupný z WWW<<http://www.parsarts.com/2008/01/02/interview-with-shahrnush-parsipur-author/>>.

³⁹ BOWERS, M. A. *Magic(al) realism*, s. 125.

⁴⁰ Viz. např. Chain murders of Iran. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-03-25]. Dostupné z WWW<https://en.wikipedia.org/wiki/Chain_murders_of_Iran>. Slavný je také případ 25 předních íránských spisovatelů, které se režim pokusil zlikvidovat hromadně při fingované nehodě autobusu, kterým jeli na konferenci do Arménie.

pohybu, neustálou kontrolu, a dokonce sebedestrukci. Veškeré toto násilí má společného jmenovatele, a tím je lidská sexualita. Žena se radši stane stromem, aby naplnila svoji touhu po „asexuálním“ rozmnožování, než by se podvolila lidské přirozenosti, která se jí hnusí. Román také odhaluje, jak ženy stigmatizaci sexuality využívají proti sobě navzájem a stávají se (nebo jsou ochotné se stát) spolupachateli násilí na jiných ženách. Zdrojem tohoto násilí jsou v *Ženách bez mužů* misogynní stereotypy a předsudky, které byly v Íránu transformovány do nepsaných tradic a psaných či nepsaných zákonů. Text proto poukazuje na jejich absurditu, zesměšňuje je a odmítá, zdůrazňuje, jak tato totalitní paradigmaty mrzačí společnost (v magicko-realistickém díle je možné toto předvést doslova, viz žena-strom), což dokládá na příkladech různých lidských typů. Text románu však zároveň připomíná paralelní existenci tradic, které si vzájemně protirečí.

Zatímco pro *Ženy bez mužů* se potvrdila platnost všech zvažovaných hypotéz, hodnocení románu *Sídí Wahdáno* bylo v tomto ohledu komplikovanější, protože zmíněné násilí je v něm reflektováno velice nepřímě, a tak se dává veliký prostor čtenáři, na němž především záleží, co bude interpretovat jako realistický element textu nebo cíl subverze. Rozhodně se však nedá říci, že by hlavním „protivníkem“ byl patriarchát či androcentrický společenský řád, protože text je nevnímá jako a priori misogynní a totalitní. Této tématice se věnuje zejména třetí kapitola. Snaží se vysledovat jakým způsobem, pokud a zda vůbec, k podryvání patriarchálního systému v obou románech dochází, zda je jeho zpochybnění funkční a zda při něm v rámci karnevalové dynamiky neprobíhá naopak kontraproduktivní posilování stereotypů spojených se ženami.

Román *Sídí Wahdáno* se v tomto ohledu diametrálně liší od *Žen bez mužů*, protože patriarchální a androcentrické tradice prezentuje jako všeobjímající jev, jenž může i zajišťovat potřebnou volnost mekským ženám, pokud mají štěstí a mohou posouvat hranice přípustného. Stejná tradice, byť patriarchální, androcentrická či inherentně misogynní, může mít různé následky, odvíjející se od individuálních podmínek literárních hrdinů. Text zdůrazňuje žitou realitu, která je rozhodně v rozporu s wahhábovsko-saúdskými představami o ideální společnosti, jimiž se ale nijak nezabývá. Explicitně nezmiňuje politické ani jiné násilí saúdského režimu, pouze vyobrazuje realitu, která mizí, nebo které si mnoho čtenářů není vědomo, čímž zůstává subverzivní dopad textu závislý na schopnostech čtenáře. Ženy jsou každopádně líčeny jako aktivní členky společnosti, zdůrazňuje se jejich činorodost: Šijí, zpívají, hrají na loutnu, tančí, pořádají oslavy v zahradách, vyjíždějí k hrobkám svatých a stanují u nich.

V momentech, kdy se text románu soustředí na specifickou životní zkušenost žen, se ideové pojetí některých tematických celků románu *Sídí Waḥdāno* blíží fetišizaci ženského těla a utvrzování škodlivých paradigmat. Tajuplné, exotické a svůdné ženy odpovídají orientalistickým a misogynním stereotypům divocha (čarodějnice) nebo přinejlepším ušlechtilého barbara. Tento konzervativní diskurs se projevuje i v přístupu textu k fenoménům sociální stratifikace a chudoby, na němž je nejvíce znát příslušnost autorky k elitě, a tedy odtrženost od reality (mnohem více než v jakýchkoliv magických prvcích). Svou roli zde jistě hraje i fakt, že autorka tento román považuje za biografii své rodiny, kterou vnímá jako velice výjimečné společenství.⁴¹ V této problematice se tedy *Sídí Waḥdāno* zásadně liší od románu *Ženy bez mužů*. Pravděpodobným důvodem je rozdílná zkušenost obou autorek a potažmo jejich povah. Větší razance perského textu je nepochybně dána zažitím íránské revoluce, kdy byly ženy revolučními silami zrazeny,⁴² a vlastní politickou angažovaností Šahrnůš Pársípúr již v době před revolucí (poprvé byla autorka uvězněna ještě šáhovým režimem, když podala výpověď ve státní televizi na protest proti popravě dvou opozičních íránských básníků). Přesto se i ve výrazně feministickém textu *Žen bez mužů* objevilo několik momentů antifeministických,⁴³ které však neovlivňují koherenci celkového vyznění románu.

Zajímavou skutečností také je, že ústřední roli hybatelů a/nebo osob, které zprostředkovávají vyšší poznání, zastávají v obou románech postavy mužského rodu, což je poněkud v protikladu k tomu, co autorky tvrdí mimo své texty (podobně jako se může jevit rozporuplný jejich vztah k feminismu v jejich dílech, prohlášeních a rozhovorech).⁴⁴ Naopak

---

⁴¹ Viz např. REIF, R. R. Raja Alem: "Mekka mit fremden Augen sehen". *Der Standard.at* [online]. 20 Dezember 2013 [cit. 2016-02-20]. Dostupný z WWW <<http://derstandard.at/1385171860487/Raja-Alem-Mekka-mit-fremden-Augen-sehen>>.

⁴² Revoluce se účastnilo mnoho žen, sekulárních i hluboce věřících a konzervativních, přesto po svržení šáhova režimu během boje o moc mezi různými frakcemi opozice byla jako první islamistům obětována právě svoboda žen. Liberálové ani levice se tehdy nepostavila proti uzákonění povinného zahalování a dalších omezení, proti němuž zahalené i nezahalené ženy protestovaly. Později přišlo na řadu oklešťování dalších svobod a práv i těchto skupin (liberální a levicové opozice).

⁴³ Stejně jako ve větě „Já nejsem feministka,“ (viz výše) tak v nezaložení „Společnosti proti bratrům“, které hrdinka román *Ženy bez mužů* původně plánovala, nebo jistě ironii vůči snaze Farroch-Laqa se politicky angažovat se projevuje tendence autorek z Blízkého východu (často ve svých dílech i velice feministických) se od feminismu (především v jeho organizované podobě) distancovat nebo ho i odmítnout, pravděpodobným důvodem je jeho zneužívání koloniálními a imperiálními mocnostmi k ospravedlnování jejich intervencí na Blízkém východě i jinde (např. v Indii).

⁴⁴ Šahrnůš Pársípúr například vidí revoluci roku 1979 jako „projev starobylého matriarchátu“. Mohammed al-Urdun ji dle názoru autorky disertační práce nesprávně parafrázuje (zaměnil íránské za sumerské), že „kořeny íránského ší'itského islámu sahají do starověkého sumerského náboženství, které utvářelo ženské ikony, a příklady ženské ikonografie se objevují v celé ší'itské historii. Ačkoli ájatolláhové si nemusí uvědomovat, že „základ [jejich] náboženství je matriarchální. Ty kořeny jsou velmi staré, tisíce let a jsou obtěžkané matriarchálními myšlenkami, které zůstaly naživu pod zemí i v nejnižších úrovních společnosti.““ AL-URDUN, Mohammed. Iran's literary giantess is defiant in exile... but missing home. *Camden New Journal: Middle East Eye*. 19 June 2007 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW <<http://www.shahrnushparsipur.com/wp/irans-literary-giantess-is-defiant-in-exile-but-missing-home/>>.

ve tvorbě jiného předního představitele magického realismu z oblasti Blízkého východu, Ibráhíma al-Kúního, hraje podobně ústřední roli božské bytosti, jako Sídí Waḥdáno nebo dobrý zahradník, naopak žena – legendární královna a starolibyjská bohyně Tánís / Tanís / Tánít / Tanít.⁴⁵

Čtvrtá a poslední kapitola celé práce přinesla rovněž velmi produktivní pohled na oba studované romány, a to prostřednictvím literární topologie. Jejím cílem bylo prozkoumání literárního toposu posvátného místa a místa s tajemstvím, který s magickým realismem značně souvisí a je proto v obou textech velice silně přítomný, obě díla do značné míry spojuje, a tím zdůrazňuje důležitost vypracování této kapitoly. Teoretickým východiskem topologické analýzy se stala díla *Poetika prostoru* Gastona Bachelarda a *Místa s tajemstvím* Daniely Hodrové.⁴⁶ Literární topologie pomohla odhalit mnohé podobnosti v jinak dosti odlišných textech. Román *Ženy bez mužů* je vlastně alegorickým zpodobněním hledání místa. Pět žen pro sebe hledá místo ve světě a dočasně je nalézají v zahradě. Symbolicky to vyjadřuje Mahdocht, když se chce zasadit do země (rozhodla se tak, že své místo našla). *Sídí Waḥdáno* je pro změnu hledáním místa pro historii (a v ní), jak naznačuje hned na začátku textu jeho pisatelka a vypravěčka: „Potom už nevím, co mě přimělo [vstoupit] do starodávného nitra [truhly], z něhož se vylinuly vůně, pro něž už v našem novém světě není místo.“⁴⁷

Pro děj obou románů je určující místo, kde se odehrává⁴⁸ a které v obou případech představuje místo s predispozicí pro komunikaci s Bohem, pro nalezení vyššího poznání a spojení s kosmickým řádem, tedy místo nadané posvátností či tajemstvím. V této tematice je jasný přesah obou děl do univerzální lidské zkušenosti (bez ohledu na pohlaví), tedy vztahu člověka k posvátnu, přičemž je v obou textech kladen důraz na individuální přístup každého jednotlivce, a tak vystupuje do popředí místo vnitřní, které sice souvisí s vnější posvátností, ale ne vždy a ne pro každého. Nitro je v komunikaci s vnějškem a ta se typicky děje prostřednictvím „trhliny“, která toto spojení umožňuje.⁴⁹

Posvátno se v obou textech projevuje jako metafyzické poselství o nezničitelnosti duše i hmoty, energie, o jednotě kosmu, přírody a lidské existence, o vnímání smrti jako jedné ze součástí života a v neposlední řadě o její podstatné roli pro smysl života. Obzvláště text Radži

---

⁴⁵ Viz studie DÍHÚFL, L. W. Makán al-jútobijá fi a^cmál Ibráhím al-Kúní. In: AL-HALLÁQ, B., ÚSTL, R., S. FÍLD. *Šif^r rijat al-makán fi-l-adab al-^carabí al-^hadít*. Al-Qáhira: al-Markaz al-qawmí li-tardžama, 2014, s. 33-54. Utopické místo v dílech Ibráhíma al-Kúního. In: *Poetika místa v moderní arabské literatuře*.

⁴⁶ BACHELARD, G. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-8086702-61-2.
HODROVÁ, D. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994. ISBN 80-85917-03-3.

⁴⁷ ^cÁLIM, R. *Sídí Waḥdáno*, s. 7.

⁴⁸ I když v případě *Žen bez mužů* pouze jeho druhá polovina.

⁴⁹ Viz HODROVÁ, D. *Místa s tajemstvím*, s. 7.

°Álim se zabývá „monstrózností“ smrti (u Šahrnúš Pársípúr spíš převažuje „monstróznost“ života), tedy něčím, co přesahuje běžné chápání člověka. Oba romány ztvárňují myšlenku, která je v pozadí magického realismu jako takového, „že skutečnost vždy přesahuje naše schopnosti popsat nebo chápat nebo prokázat a že funkcí literatury je se s touto přesahovou skutečností vypořádat, vzdát hold tomu, co můžeme pochopit intuitivně, ale nikdy zcela nebo konečně definovat.“⁵⁰

S tématem smrti velice úzce souvisí i literární jazyk románu *Sídí Waḥdáno*, protože utváří jeho tropy a figury. Do popředí zde opět vystupuje důležitost poznání,⁵¹ pro které je významná role monstra, a právě v momentech tohoto poznání oba texty překračují několikeré hranice – mezi filosofií, mytologií, teologií a literaturou, což se rovněž projevuje (i když pouze mírnou) hybriditou či „monstrózností“ textu (v kontextu magického realismu pojmenovanými také jako „karnevalizace“ a „baroknost“). „Povahu a meze poznatelného“ ostatně považuje Lois Parkinson Zamora za „nejzákladnější problematiku magického realismu“⁵² a magicko-realistické texty podle ní „dramatizují proces poznání,“⁵³ což se skutečně děje v případě obou dvou románů.

U textu Radži °Álim jde proces poznání a poučení ještě o něco dále, a to když se inspirován tradicí *adabové* literatury⁵⁴ snaží čtenáře poučit o mekském kulturním dědictví a zároveň ho svými příběhy i bavit. Autorka nezmiňuje nadarmo jako jeden ze svých hlavních inspiračních zdrojů pilíř *adabu* al-Džáḥiže nebo autora „sci-fi“ ze 13. století Zakariju al-Qazwíního.⁵⁵ Na druhou stranu jak Radžá °Álim, tak Šahrnúš Pársípúr vycházejí z myšlenek těch samých filosofů – například Ibn °Arabího a Suhrawardího, nebo z Rúmího mystické

---

⁵⁰ ZAMORA, L. P. *Magical Romance/Magical Realism: Ghosts in U.S. and Latin American Fiction*. In: FARIS, W. B., L. P. ZAMORA. *Magical Realism: Theory, History, Community*, s. 498.

⁵¹ V *Ženách bez mužů* podstatně pro uvědomění si neudržitelnosti poměrů a příčiny této situace – misogynní stereotypizace žen a jejich redukce na objekt-tělo.

⁵² ZAMORA, L. P. *Magical Romance/Magical Realism: Ghosts in U.S. and Latin American Fiction*. In: FARIS, W. B., L. P. ZAMORA. *Magical Realism: Theory, History, Community*, s. 498.

⁵³ *Ibid.*, s. 500.

⁵⁴ Středověký *adab* „zahrnuje nejrůznější prozaické žánry, jejichž hlavním cílem je vzdělávat a zábavnou formou poučovat.“ Patří do něj žánr tzv. „zrcadel princů“, ale také „různá krátká vyprávění nábožného i anekdotického rázu, poučné příběhy o zvířatech (bajky), příručky pro sekretáře nebo jiné profesionální skupiny a další vzdělávací díla. Úhrnem lze říci, že *adab* obsahoval všechny poznatky, které si měl středověký islámský vzdělanec osvojit, od poezie, filologie, islámské dogmatiky, práva, historie, geografie až po základní informace z medicíny, astronomie a jiných věd... Poskytoval encyklopedické vědění, a přitom měl i bavit a přinášet umělecký zážitek.“ OLIVERIUS, J. *Svět klasické arabské literatury*, s. 191. Jedním z nejslavnějších představitelů je al-Džáḥiž, jehož *Kitáb al-ḥajawán* (Kniha o zvířatech) jako významný zdroj inspirace často uvádí Radžá °Álim. Do *adabové* literatury patří také další její oblíbený středověký autor Zakarijá °al-Qazwíní.

⁵⁴ Osobní zkušenost autorky disertační práce s rodilými mluvčími arabštiny. (Přestože se jednalo o vysoce vzdělané a čtivé jedince, román *Sídí Waḥdáno* číst odmítli pro jeho náročnost.)

⁵⁵ Viz např. ALEM, R. *Reading the infidels in Mecca. Arabic Literature Today* [online]. 2011 [2016-01-16]. Dostupný z WWW<<http://www.arabicliteraturetoday.com/?p=3598>>.

poezie,⁵⁶ jak je patrné z podobnosti magických pasáží, když postavy splývají s universem. Pokud jde o formu vyprávění, tak obě autorky využívají volnou strukturu textu s paralelními příběhy, rámcováním a retrospekci.

Nakládání s literárním toposem je variabilnější u Šahrnůš Pársípúr, jejíž zahrada v sobě kombinuje prvky posvátnosti a tajemnosti s utopií a idylou, přičemž dva posledně jmenované typy ironicky rozbíjí pro jejich nereálnost a neudržitelnost (brání v tom lidská podstata), a tak se v magickém realismu opět projevuje realismus kritický. Posvátné místo je důležité pro usebrání a poznání, ale nedá se v něm žít trvale, proto také postavy zahradu nakonec opouštějí. V souvislosti s touto dualitou stejně jako sjednocením dalších dualit jsou zajímavá slova íránské zoroastrovské architektky:

„Díky těmto skutečnostem může tou samou větou, „bylo, nebylo“, naznačující začátek perských příběhů, začít také příběh perské zahrady. V tomto „bylo, nebylo“ uživatel/ka [zahrady] hledá rovnováhu mezi materiálními a duchovními prvky a v závislosti na své obrazotvornosti, která ho/ji automaticky povede, dosáhne životně důležitého imperativu, existence kosmického a přírodního řádu, což mu/jí přinese obnovení, vzkříšení, znovuzrození (*fraškard*).“⁵⁷

Tato slova, vyjadřující propojení konceptu zahrady s duchovní cestou, věčným životem i literaturou, vycházejí ze starobylé íránské gnóze a výborně vystihují nejen poselství magických pasáží v zahradě *Žen bez mužů*, ale také Sídí Waḥdána, které se tento mystik snaží předat Džammú a které vypravěčka románu *Sídí Waḥdáno* nalézala například ve spojení vody, zdroje života, a smrti, (kterou voda přináší při záplavách), mysticky symbolizovaným arabským písmenkem *mím* (م), jímž obě slova v arabštině začínají (*má'* ماء), (*mawt* موت).⁵⁸ Mimochodem takové myšlenky se do *Sídího Waḥdána* mohly opravdu dostat ze zoroastrismu, a to přes zmiňovaného filosofa Šiháb-ud-dína Suhrawardiho.

Oba romány se tak prostřednictvím ryze „místních“ témat a motivů dostávají na světovou úroveň a k univerzálním otázkám, spojujícím celé lidstvo. Vyprávěcí techniky magického realismu přirozeně vycházející z arabského a perského kulturního a literárního odkazu umožňují oběma autorkám mnohem lépe než jakékoli jiné umělecké či filozofické směry vyjádřit jejich myšlenky a dosáhnout rovněž jejich maximálního účinku. Jedním z cílů

---

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ KESHVARZI, CH. Persian Garden. *Payvand News* [online]. 11/12/12 [cit. 2016-01-19]. Dostupný z WWW<<http://www.payvand.com/news/12/nov/1101.html>>.

⁵⁸ c ALIM, R. *Sídí Waḥdáno*, s. 187.

obou literátek i jejich literárních textů, byť ne jediným (což je bezesporu ku prospěchu věci), zůstává snaha o zlepšení situace žen v jejich společnostech. Romány *Sídi Waḥdāno* a *Ženy bez mužů* tak jsou mnohvrstevnatými, bohatě strukturovanými, otevřenými narativními díly arabského a perského magického realismu s významným feministickým nábojem.

Použitá literatura

- ABBAS, Y., N. NAFISI. Study of Persian Garden Structure from Cultural Impact. In *Proceedings Book of ICETSR: Handbook on the Emerging Trends in Scientific Research*. Malaysia: PAK Publishing Group. 2014, s. 732-735. Dostupný z WWW<<http://www.pakinsight.com/ebooks/ICETSR-313-%20%28732-735%29.pdf>>.
- ABDEL NASSER, T. Revolution and Cien años de soledad in Naguib Mahfouz's Layālī alf laylah. *Comparative Literature Studies*. 2015, Vol. 52, Number 3, s. 539-561. ISSN 0010-4132.
- ABÚ DÍB, K. *Ar-ru'á al-muqni'ca: naḥwa manhadž binjawí fī dirásat aš-ši'r al-džáhilī*. [Al-Qáhira]: al-Haj'a al-miṣrija al-^camma li-l-kitáb, 1986, p. 111-124. Přesvědčivé vize: Směrem k strukturalistické metodě ve studiu předislámské poezie.
- AFSHARI, R. *Human Rights in Iran: the Abuse of Cultural Relativism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001.
- A^cLAM, H. Derakt: tree, shrub. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica*. Vol. VII, Fascicle 3. New York: Bibliotheca Persica Press, 1994, s. 316-319. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/derakt>>.
- ALEM, R. Reading the infidels in Mecca. *Arabic Literature Today* [online]. 2011 [2016-01-16]. Dostupný z WWW<<http://www.arabicliteraturetoday.com/?p=3598>>.
- ALEMI, M. Chahar Bagh. *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre* I. 1986, s. 38-45. Dostupný z WWW<<http://archnet.org/system/publications/contents/3194/original/DPC0702.pdf?1384773850>>.
- ^cÁLIM, R. *Sídī Waḥdáno*. Ad-Dár al-Bajdá': al-Markaz at-ṭaqáfī al-^carabī, 1998.
- ALI SHAWKY, A. „The Blue Elephant“: A sci-fi thriller worthy of a prize?. *Mada Masr* [online]. March, 9, 2014 [cit. 2015-12-21]. Dostupný z WWW<<http://www.madamasr.com/sections/culture/blue-elephant-sci-fi-thriller-worthy-prize>>.

- ANNANI, S. Le réalisme magique dans la littérature maghrébine: quelques exemples. In: BONN, Charles. *Échanges et mutations des modèles littéraires entre Europe et Algérie*. Paris: L' Harmattan, 2004, p. 97-105. Úvod článku dostupný z WWW <<http://www.limag.refer.org/Textes/ColLyon2003/Annani.htm>>. [cit. 2015-12-20].
- AREBI, S. *Women and Words in Saudi Arabia: The Politics of Literary Discourse*. New York: Columbia University Press, 1994. ISBN 0-231-08420-X.
- BACHELARD, G. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009. 245 s. ISBN 978-8086702-61-2.
- BACHTIN, M. M. *Problémy poetiky románu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1973.
- BÁQERÍ, M. *Barresí-je realism-e džádújí va báztáb-e án dar ásár-e dástání-je Rezá Baráhení*. Tehrán, bahman 1390 [2012]. Nepublikovaná diplomová práce. Dánešgáh-e Ellám-e Tabátabájí. Studie magického realismu a jeho reflexe v prozaických dílech Rezy Baráheního. Univerzita Ellám-e Tabátabájího.
- BLEIBERG, G., M. IHRIE, J. PÉREZ. *Dictionary of the literature of the Iberian peninsula*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1993. ISBN 0313287325.
- BOWERS, M. A. *Magic(al) realism*. New York: Routledge, 2004.
- Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. [2015], 7 December 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupný z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>>.
- Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. [2015], 11 December 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupný z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2010.html>>.
- Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. [2015], 11 December 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupný z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>>.
- DERAYEH, M. *Gender Equality in Iranian History from Pre-Islamic Times to the Present*. Lewiston (New York): The Edwin Mellen Press, 2006. ISBN 978-0-7734-5813-1.
- Destruction of early Islamic heritage sites in Saudi Arabia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-

03-25].

Dostupné

z WWW<https://en.wikipedia.org/wiki/Destruction_of_early_Islamic_heritage_sites_in_Saudi_Arabia>.

DINGFELDER, S. F. Our stories, ourselves. *Monitor on Psychology*. 2011, Vol 42(No. 1). ISSN 1529-4978. Dostupné z WWW <<http://www.apa.org/monitor/2011/01/stories.aspx>>.

DÍHÚFL, L. W. Makán al-jútobijá fi a^cmál Ibráhím al-Kúní. In: AL-HALLÁQ, B., ÚSTL, R., S. FÍLD. *Ši^crijat al-makán fi-l-adab al-^carabí al-ḥadít*. Al-Qáhira: al-Markaz al-qawmí li-tardžama, 2014, s. 33-54. Utopické místo v dílech Ibráhíma al-Kúního. In: Poetika místa v moderní arabské literatuře.

DODD, P. Family Honor and the Forces of Change in Arab Society. *The International Journal of Middle Eastern Studies*, 1973, vol. 4, s. 40-54. – neviděla jsem.

DOUMATO, E. A. *Getting God's Ear: Women, Islam, and Healing in Saudi Arabia and the Gulf*. New York: Columbia University, 2000.

Encyclopedia of Arabic literature. London: Routledge, 1998, 2 sv. ISBN 0-415-18572-6.

FAKOUR, M. Garden: I. Achaemenid Period. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica*. Vol. X, Fascicle 3. New York: Bibliotheca Persica Press, 2000, s. 297-298. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/garden-i>>.

ALFAISAL, H. S. *Religious discourse in postcolonial studies: magical realism in Hombres de maíz and Bandarshah*. Lewiston: Edwin Mellen Press, 2006, iii, 316 p. ISBN 07-734-5686-4.

Farroch-Laqá. In: *Loghat-náme-je Dehchodá: Pársí-wíkí* [online]. s. l. : s. n. , s. d.- [cit. 2016-03-25]. Dostupné z WWW<<http://parsí.wiki/dehkhodaworddetail-10c64531776b40bd873912c27726b131-fa.html>>. Farroch-Laqá. In: Slovník Dehchodá.

FRYE, M. *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*. Trumansburg, N.Y.: Crossing Press, 1983.

GATENS, M. *Feminism and Philosophy: Perspectives On Difference and Equality*. Cambridge: Polity, 1991.

- GHANIM, D. *The Virginity Trap in the Middle East*. 1. New York: Palgrave Macmillan, 2015. ISBN 9781137517470.
- GOLOMBEK, L. Garden: II. Islamic Period. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica*. Vol. X, Fascicle 3. New York: Bibliotheca Persica Press, 2000, s. 298-305. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/garden-ii>>.
- GOLOMBEK, L. Garden: VI. In Persian Art. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica*. Vol. X, Fascicle 3. New York: Bibliotheca Persica Press, 2000, s. 310-313. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/garden-vi>>.
- GOMÉZ-VEGA, I. Flying to Save Her Life: Bad Luck, Bad Choices, and Bad Mothers in Gina B. Nahai's *Moonlight on the Avenue of Faith*. In: SANDÍN, Lyn Di Iorio a Richard PEREZ. *Moments of magical realism in U.S. ethnic literatures*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, p. 65-88. ISBN 9781137293299.
- HANAWAY, W. L. Bāg: III. In Persian Literature. In *ibid.* Vol. III, Fascicle 4. 1988, s. 395-396. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/bag-iii>>.
- HART, S. M., W. OUYANG. *A companion to magical realism*. Woodbridge: Tamesis, 2010, 293 s. ISBN 1-85566-120-9.
- HODROVÁ, D. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994. 211 s. ISBN 80-85917-03-3.
- HIRSCHHORN, N. Beware of Losing Forever. *Banipal*, 2013, 45. Dostupný z WWW <http://www.banipal.co.uk/book_reviews/96/time-of-white-horses/>. ISSN: 1461-5363.
- Chain murders of Iran. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-03-25]. Dostupné z WWW<https://en.wikipedia.org/wiki/Chain_murders_of_Iran>.
- The Chips Are Down: Screenplay. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-03-25]. Dostupné z WWW<https://en.wikipedia.org/wiki/The_Chips_Are_Down_%28screenplay%29>.
- CHITTICK, W. Ibn Arabi. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Spring 2014 Edition [cit. 2016-02-25]. Dostupné z WWW<<http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/ibn-arabi/>>.

- CHÚZESTÁNÍ, J. M. Sádeq Hedájat va qatl-e Farchonde. *Rádijó Zamáne* [online]. 06 ábán 1394 [28. října 2015] [cit. 2016-03-25]. Dostupný z WWW<<http://www.radiozamaneh.com/243278>>. Sádeq Hedájat a zabití Farchonde.
- IGNATIEFF, M. Iranian Lessons. *The New York Times: Magazine* [online]. July 17, 2005 [cit. 2008-03-04]. Dostupný z WWW:<http://www.nytimes.com/2005/07/17/magazine/17IRAN.html?pagewanted=1&_r=1>.
- Interview with Shahrnush Parsipur, Author. In: *Pars Arts* [online]. 2 Jan 2008 [cit. 2015-12-27]. Dostupný z WWW<<http://www.parsarts.com/2008/01/02/interview-with-shahrnush-parsipur-author/>>.
- IZUTSU, T. *Sufism and Taoism: A Comparative Study of the Key Philosophical Concepts*. Los Angeles: University of California Press, 1984. – neviděla jsem.
- IZUTSU, T. The Concept of Perpetual Creation in Islamic Mysticism and Zen Buddhism. In: NASR, S. H. *Mélanges offerts à Henry Corbin*. Tehran: Institute of Islamic Studies, 1977, s. 115–48.; reprinted in IZUTSU, T. *Creation and the Timeless Order of Things*. Ashland, Oregon: White Cloud Press, 1994, s. 141-73. – neviděla jsem.
- KATOUZIAN, H. *Iranian History and Politics: The dialectic of state and society*. London: RoutledgeCurzon, 2003.
- KESHAVARZI, CH. Persian Garden. *Payvand News* [online]. 11/12/12 [cit. 2016-01-19]. Dostupný z WWW<<http://www.payvand.com/news/12/nov/1101.html>>.
- KIAN-THIÉBAUT, A. Le féminisme et l'islam: Les conservateurs iraniens face aux mouvements des droits des femmes. *La Vie des Idées* [online]. 01-05-2007 [cit. 2015-12-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.laviedesidees.fr/Le-feminisme-et-l-islam.html>>.
- KLASOVÁ, P. *Irácká exilová literatura*. Praha, 2012. Nепublikovaná diplomová práce. Univerzita Karlova.
- KOBETS, S. Discovering the Universe Between the Feminine and Masculine: Valerii Shevchuk's Hunchback Zoia. *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des*

- Slavistes*. March 2002, vol. XLIV, no. 1, s. 40. Dostupný také z WWW<<http://www.slavdom.com/index.php?id=20>>.
- KRAIDY , M. M. Hypermedia and governance in Saudi Arabia. *First Monday* [online]. September 2006, no. 7 [cit. 2015-12-14]. Special issue. Dostupný z WWW: <<http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1610/1525>>.
- KRISTEVA, J. Feminism under pressure in China. *Guardian Weekly* [online]. 21 June 2011, [cit. 2011-07-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.guardian.co.uk/global/2011/jun/21/comment>>.
- KRISTEVA, J. *Jazyk lásky : eseje o sémiotice, psychoanalýze a mateřství*. Praha : One Woman Press, 2004. ISBN 80-86356-38-8.
- KRISTEVA, J. *Julia Kristeva interviews*. Edited by Ross Mitchell Guberman. New York : Columbia University Press, c1996. ISBN 0-231-10487-1.
- KRISTEVA, J. *Kristeva.fr* [online]. 2011 [cit. 2011-07-25]. The Impenetrable Power of the Phallic Matron. Dostupné z WWW: <http://www.kristeva.fr/palin_en.html>.
- KRISTEVA, J. *Polyfonie : významy, pohlaví, světy*. Praha : Malovaný kraj, 2008. ISBN 978-80-903759-3-2.
- KRISTEVA, J. *The Portable Kristeva*. Kelly Oliver, Editor. New York : Columbia University Press, c2002. ISBN 0-231-12629-8.
- KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha: Vyšehrad, 1996.
- Al-ladžna al-^ċilmíja. *Mawsú^ċat al-adab al-^ċarabí as-sa^ċúdí al-ħadít: nuṣúṣ muħtára wa dirását*. Al-mudžallad 1. Ar-Rijád: Al-Mufradát, 1422 (2001). Encyklopedie moderní saúdskoarabské literatury: vybrané texty a studie. ISBN 9960927768 (set). Muqaddima ^ċamma. Obecný úvod.
- Al-ladžna al-^ċilmíja. *Mawsú^ċat al-adab al-^ċarabí as-sa^ċúdí al-ħadít: nuṣúṣ muħtára wa dirását*. Al-mudžallad 4. Az-Zahrání, M. Ar-Rijád: Al-Mufradát, 1422 (2001). Encyklopedie moderní saúdskoarabské literatury: vybrané texty a studie. ISBN 9960927768 (set). Al-Qiṣṣa al-qaṣíra. Povídka.

Al-ladžna al-ilmija. *Mawsú'at al-adab al-^carabí as-sa'údí al-ḥadít: nušúš muhtára wa dirását*. Al-mudžallad 5. Ḥázimí, M. Ar-Rijád: Al-Mufradát, 1422 (2001).
Encyklopedie moderní saúdkoarabské literatury: vybrané texty a studie.
ISBN 9960927768 (set). Ar-Riwája. Román.

LECHTE, J. *Julia Kristeva*. London and New York : Routledge, 1990.

LERSCH, B. Der Ort der Leerstelle: Weiblichkeit als Poetik der Negativität und der Differenz. In: BRINKER-GABLER, G. *Deutsche Literatur von Frauen*. München: Beck, 1988, s. 487-502.

LUKAVSKÁ, E. "Zázračné reálno" a magický realismus: Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez. Vyd. 1. Brno: Host, 2003.

MALTI-DOUGLAS, F. *Woman's Body, Woman's Word: Gender and Discourse in Arabo-Islamic Writer*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1991.

Ma^cná-je esm-e Farroch-Laqa. In: *Ábádís* [online]. Qazwín: Ábádís, s. d.- [cit. 2016-03-25].
Dostupné z WWW <<http://dictionary.abadis.ir/Name/%D9%81%D8%B1%D8%AE-%D9%84%D9%82%D8%A7/>>. Význam jména Farroch-Laqa.

AL-MÁNI^c, S. Adab al-mar'a fi-l-Džazíra wa-l-Chalídž. In *Dákira li-l-mustaqbal: mawsú'at al-kátiba al-^carabíja*. Al-Qáhira: al-Madžlis al-a^clá li-t-taqáfa, Mu'assasat Núr, 2003. Al-Džuz' at-tálit. Al-Fašl as-sábi^c: al-Džazíra wa-l-Chalídž, s. 205-355. Ženská literatura na Poloostrově a v Zálivu. In Paměť pro budoucnost: Encyklopedie arabských spisovatelek. 3. díl. 7. kapitola: Poloostrov a Záliv. Název na přebalu: Mawsú'at al-mar'a al-^carabíja. ISBN 9773053295.

AL-MÁNI^c, S. Kitábat al-mar'a: al-qišša wa-hawádžis al-mar'a. In Al-ladžna al-ilmija. *Mawsú'at al-adab al-^carabí as-sa'údí al-ḥadít: nušúš muhtára wa dirását*. Al-mudžallad 8. (al-džuz' at-tání). Chaṭṭáb, ^cI. Ar-Rijád: Al-Mufradát, 1422 (2001), p. 537-569. Encyklopedie moderní saúdkoarabské literatury: vybrané texty a studie. ISBN 9960927768 (set). Ad-Dirását wa-n-naqd al-adabí. Studie a literární kritika.

MENTON, S. *Magic Realism Rediscovered, 1918-1981*. Philadelphia: The Art Alliance Press, 1983.

- MEYER, S. G. *The experimental Arabic novel: postcolonial literary modernism in the Levant*. Albany: State University of New York Press, 2001, xviii, 323 p. ISBN 07-914-4734-0.
- MILANI, F. *Veils and Words: The Emerging Voices of Iranian Women Writers*. Syracuse (New York): Syracuse University Press, 1992. ISBN 081562557X.
- MIR-HOSSEINI, Z. *Islam and Gender: The Religious Debate in Contemporary Iran*. London: I.B. Tauris, 2000. ISBN 1-85043-269-4.
- MOADDEL, M. The Saudi Public Speaks: Religion, Gender, and Politics. *International Journal of Middle East Studies*, 2006, vol. 38, no. 1, p. 79-108.
- MOI, T. *Kristeva.fr* [online]. 2011 [cit. 2011-07-25]. Julia Kristeva et l'admiration des femmes. Dostupné z WWW: <<http://www.kristeva.fr/toril-moi.html>>.
- MORRIS, J. An Arab „Machiavelli“?: Rhetoric, Philosophy and Politics in Ibn Khaldun's Critique of „Sufism“. *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*. 2009, 8, s. 242–91. Dostupný z WWW<http://www.ibnarabisociety.org/articlespdf/hi_critics.pdf>.
- MORRIS, J. Theophany or „Pantheism“?: the Importance of Balyânî's Risâlat al-Ahadîya and „la description de abû 'abdallâh balyânî par jâmî. *Horizons Maghrébins*. 1995, no. 30, s. 43-50. Dostupný z WWW<http://www.ibnarabisociety.org/articlespdf/hi_premodern.pdf>.
- ALMUNAJJED, M. *Women in Saudi Arabia Today*. Basingstoke; New York: Palgrave, 1997. ISBN 0-333-65481-1.
- MURATA, S. *The Tao of Islam: A Sourcebook on Gender Relationships in Islamic Thought*. Albany, State University of New York Press, 1992. – neviděla jsem.
- MURATA, S., CHITTICK, W. C., a T. WEIMING. *The Sage Learning of Liu Zhi: Islamic Thought in Confucian Terms*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2008. – neviděla jsem.
- NABÍL, D. Al-wáqifíja as-sihríja fí riwájat „al-Fíníks“ (1). *Almothaqaf: newspaper* [online]. 21-07-2013 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW<<http://almothaqaf.com/index.php/readings/76963.html>>. Magický realismus v románu „Fénix“.

- OLIVERIUS, J. *Moderní literatury arabského východu*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-043-2.
- OLIVERIUS, J. *Svět klasické arabské literatury*. Brno: Atlantis, 1995. ISBN 80-7108-109-4.
- ONDRÁŠ, F. *Obraz starého Egypta v moderní egyptské próze*. Praha: Český egyptologický ústav FFUK, 2008.
- OTTOSSON AL-BITAR, A. A Challenging of Boundaries: The Use of Magical Realist Techniques in Three Iraqi Novels of Exile. In EKSELL, K., GUTH, S. *Borders and Beyond: Crossings and Transitions in Modern Arabic Literature*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012, p. 63-82.
- PARSIPUR, S. *Women without Men*. New York: The Feminist Press at CUNY, 2004.
- PÁRSÍPÚR, Š. *Zanán bedún-e mardán*. Los Angeles: Nur Publishing, 2011.
- PÁRSÍPÚR, Š. *Zanán bedún-e mardán*. s. l.: s. n., s. d. Dostupný z WWW<<http://www.bisheh.com/Uploaded/PostFile/634473771619002500.pdf>>.
- PASQUESOONE, Valentine. Higher Education: the Path to Progress for Saudi Women. *World Policy: Blog* [online]. 2011, October 18, 2011 [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <<http://www.worldpolicy.org/blog/2011/10/18/higher-education-path-progress-saudi-women>>.
- PECHLIVANOS, M., et al. *Úvod do literární vědy*. Praha : Herrmann & synové, 1999.
- QUALEY, M. L. How many women does it take to win the IPAF?. *Qantara.de* [online]. 09.02.2015 [2015-01-16]. Dostupný z WWW <<https://en.qantara.de/content/interview-with-saudi-arabian-writer-raja-alem-when-i-write-i-am-free-like-flying-in-my>>.
- REAT, N. R. The Tree Symbol in Islam. *Studies in Comparative Religion*. 1975, Vol. 9, No. 3. Dostupné také z WWW<http://www.studiesincomparativereligion.com/public/articles/The_Tree_Symbol_in_Islam-by_Noble_Ross_Reat.aspx>.
- REIF, R. R. Raja Alem: "Mekka mit fremden Augen sehen". *Der Standard.at* [online]. 20. Dezember 2013 [cit. 2016-02-20]. Dostupný z WWW <<http://derstandard.at/1385171860487/Raja-Alem-Mekka-mit-fremden-Augen-sehen>>.

REZAEI, S., M. SEYEDAN. Mahmud, Ahmad. *Encyclopaedia Iranica* [online]. September 9, 2015 [2016-02-25]. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/mahmud-ahmad>>.

SALMONI, B., B. LOIDOLT a M. WELLS. *Regime and Periphery in Northern Yemen: The Huthi Phenomenon*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, 2010. ISBN 9780833049339. Dostupné také z: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG962.pdf>.

SAID, E. *Orientalism*. London: Penguin, 1977.

SAID, E. Orientalism Reconsidered. *Cultural Critique*. 1985, no. 1. s. 89-107. Dostupný z WWW <<http://courses.arch.vt.edu/courses/wdunaway/gia5524/said85.pdf>>.

SHAVARINI, M. Wearing the Veil to College: The Paradox of Higher Education in the Lives of Iranian Women. *International Journal of Middle East Studies*. 2006, vol. 38, is. 02 - May 2006.

STRECKER, J. Saudi Author Raja Alem: An Interview & a Review. *James Strecker Reviews the Arts* [online]. May 2, 2013 [2015-12-16]. Dostupný z WWW<<http://jamesstrecker.com/words/?p=583>>.

SUYOUFIE, F. Magical Realism in Ghādah al-Sammān's "The Square Moon". *Journal of Arabic Literature*. 2009, Vol. 40, No. 2, s. 182-207. ISSN 0085-2376.

AS-SUMAJRÍ, Ṭ. An-Nāqidān Rašid Bú-Ša'ir wa Sa'id al-Aḥmad fī ḥiwār li-„Ṭaqáfat al-jaum“ an tadžribat ar-riwá'í 'Abdu Chál. *Ar-Rijád* [online]. 29 janájir 2009 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW <<http://www.alriyadh.com/405579>>. Rozhovor kritiků Rašída Bú-Ša'ira a Sa'ida al-Aḥmada pro „Ṭaqáfat al-jaum“ o zkušenosti romanopisce 'Abdu Chála.

ŠAMÁSINA, I. Qirá'a fī riwájat (366) li-Amír Tádž as-Sirr: al-La'ib fī qawálib fanníja muḥkamat al-biná' az-zamaní wa-l-makání. *Al-Quds al-'Arabí* [online]. October 22, 2014 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW <<http://www.alquds.co.uk/?p=238985>>. Čtení v románu (366) Amíra Tádže as-Sirra: Hraní si s uměleckými formami pevně stanovujícími čas a místo.

- ŠIFALDOVÁ, G. *Obraz pouště v moderní arabské povídce*. Praha, 2012. Nepublikovaná diplomová práce. Univerzita Karlova.
- TALATTOF, K. *The politics of writing in Iran: a history of modern Persian literature*. Syracuse (New York): Syracuse University Press, 2000. ISBN 0-8156-2819-6.
- AL-URDUN, Mohammed. Iran's literary giantess is defiant in exile... but missing home. *Camden New Journal: Middle East Eye*. 19 June 2007 [cit. 2015-12-20]. Dostupný z WWW<<http://www.shahrnushparsipur.com/wp/irans-literary-giantess-is-defiant-in-exile-but-missing-home/>>.
- U. S. Energy Information Administration. *International energy data and analysis* [online]. [2015] [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.eia.gov/beta/international/index.cfm?view=production>>.
- VOJTÍŠKOVÁ, V. *Moderní ženská próza v islámských zemích: Írán – Saúdská Arábie*. Praha, 2008. Nepublikovaná diplomová práce. Univerzita Karlova.
- Women constitute 13% of Saudi workforce: stats agency. *Al Arabiya News* [online]. Dubai: Al Arabiya Network, 2015, 10 February 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupné z WWW: <<http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/02/10/Women-constitute-13-of-Saudi-workforce-stats-agency.html>>.
- YAMANI, M. ed. *Feminism and Islam: Legal and Literary Perspectives*. London: Ithaca Press, 1996. ISBN 0 86372 203 2.
- YAMANI, M. *Changed Identities: The Challenge of the New Generation in Saudi Arabia*. London: The Royal Institute of International Affairs, 2000. ISBN 186203088X.
- YAVARI, H., F. FARROKH. Sa'edi, Gholam-Hosayn. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica* [online]. July 15, 2009 [2016-02-25]. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/saedi-gholam-hosayn>>.
- YAVARI, H. Fiction: ii(d). The Post-Revolutionary Short Story. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica*. Vol. IX, Fascicle 6. New York: Bibliotheca Persica Press, 1999, s. 597-599. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/fiction-ii-d-the-post-revolutionary-short-story>>.

YAVARI, H. Fiction: ii(f). By Persians in Non-Persian Languages. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica*. Vol. IX, Fascicle 6. New York: Bibliotheca Persica Press, 1999, s. 602-603. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/fiction-iif-in-non-persian-languages>>.

YAVARI, H. Samfoni-e mordagān. In YARSHATER, E. *Encyclopaedia Iranica* [online]. September 14, 2012 [2016-02-25]. Dostupný z WWW<<http://www.iranicaonline.org/articles/samfoni-e-mordagan>>.

ZAMORA L. P., W. B. FARIS. *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham & London: Duke University Press, 1995.